

Avrupa Birliği Ülkelerinde Borç Krizi ve Türkiye
Debt Crisis in European Union Countries and Turkey

Doç. Dr. Kamil GÜNGÖR

Afyon Kocatepe Üniversitesi, gungor72@hotmail.com

DOI: <https://doi.org/10.25272/j.2147-7035.2017.5.4.18>

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Makale Geçmişi:

Geliş 23 Mayıs 2017
Düzeltilme Geliş 15 Ekim 2017
Kabul 18 Ekim 2017

Anahtar Kelimeler:

Avrupa Borç Krizi, Mortgage Krizi,
Ekonomik Kriz, Türkiye

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

2007'nin ikinci yarısında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan finansal kriz 2009'dan itibaren en ağır etkisini Avrupa Birliği ülkelerinde göstermiştir. Krizin en önemli etkilerinden birisi borç yüklerindeki artıştır. Avrupa Birliği ülkelerinde ilk olarak Yunanistan'da etkisini göstermeye başlayan kriz, sonrasında çevre ülkeleri de etkisi altına alarak geniş bir bölgeye yayılmıştır. Avrupa Birliği ülkelerinde borç krizinin etkileri halen (2017) devam etmektedir.

Çalışmanın temel amacı borç krizinin Avrupa Birliği ülkelerinde meydana getirdiği etkileri ve krize karşı alınan tedbirleri değerlendirmektir. Bu kapsamda, Avrupa Birliği ülkelerinde borç krizinin ortaya çıkmasında etkili olan faktörler üzerinde durulmuştur. Borç krizinin sebepleri ve Avrupa Birliği ekonomileri üzerindeki etkileri çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği ile yoğun ekonomik ilişkileri olan Türkiye, krizin başlangıcında oluşan dış ticaret açığı ve bütçe açığından etkilenmiştir. Dövizdeki dalgalanmalar ve GSYH düşüşleri ise borcun oranını yükseltmiştir. Bütçe açığı ve kamu borçlarındaki bu yükselme, takip eden yıldan itibaren yeniden Maastricht kriterlerine uygun hale gelmiştir.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received 23 May 2017
Received in revised form 15 October 2017
Accepted 18 October 2017

Keywords:

Europe Debt Crisis, Mortgage Crisis,
Economic Crisis, Turkey

© 2017 PESA All rights reserved

The financial crisis that started in the United States in the second half of 2007 has shown the most severe effects in the European Union countries since 2009. One of the most important effects of the crisis is the increase in the debt burden. Firstly began in Greece, it spread to other European member countries. Currently (2017), the effects of the debt crisis are still felt in the European Union countries.

The main aim of the study is to evaluate both the effects of the debt crisis on the European Union and the measures taken against the crisis. In this context, the factors on the emergence of the debt crisis in the European Union countries are evaluated. The reasons of the debt crisis and the effects on the European Union economies are the basis of this study.

Turkey with intense economic relations with the European Union has been influenced by the foreign trade deficit and the budget deficit at the start of the crisis. Foreign exchange fluctuations and GDP declines have increased the debt ratio. From the following year on, the change in the budget deficit and public debt later was set at a level in accordance again with the Maastricht criteria.

GİRİŞ

Borç bilimsel iktisadın ilk örneği kabul edilen klasik iktisadi düşüncede olağanüstü bir gelir olarak değerlendiriliyordu. Uzun süre korunabilen bu düşünce “Keynezyen” iktisadi düşünce ile birlikte maliye politikası aracı olarak “olağan bir kamu geliri” haline dönüşmüştür. Zaman içerisinde öyle bir hal almıştır ki; neredeyse borç sorunu olmayan ülke kalmamıştır. 2008 sonrası oluşan ve etkisi halen (2017) devam eden küresel krizin günümüzdeki temel yansımalarından birisi yüksek borç ve buna bağlı sorunlardır.

Borç yükündeki artışın bir nedeni de devlete yüklenen fonksiyonların sürekli artışıdır. Sosyal refah devleti başta olmak üzere kamu harcamalarındaki bu artışlar zamanla vergilerle finanse edilemez hale gelmiştir. Klasik iktisadın olağanüstü kabul ettiği borçlanma Keynezyen iktisadın önerileriyle birleşince devletlerin olağan gelirleri arasına katılmıştır. Oysa borçlar nihai olarak yine vergilerle, ancak sonraki nesiller tarafından ödenmektedir.

Borçlanma sadece gelişmekte olan ülkelerin değil gelişmiş ülkelerin de sorunudur. Nitekim 2008 krizinde en fazla etkilenen ülkeler aralarında Amerika’nın, Japonya’nın ve birçok Avrupa Birliği ülkesinin yer aldığı kişi başına gelir düzeyi yüksek ülkelerdir.

Finansal olarak başlayan küresel kriz süreç içerisinde şekil değiştirerek bütçe açığı ile birlikte borç krizine dönüşmüştür. Avrupa Birliği her ne kadar Maastricht Kriterleri ile mali disiplini hukuken sağlasa da krizin borç kaynaklı bir yapıya dönüşmesini engelleyememiştir. Bu yüzden kriz döneminde kriterleri esnetmiş, kriz sonrası için de yeni bazı düzenlemelere gitmiştir.

2007’nin ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan ve 2008 ve 2009’da tüm dünyada etkisini gösteren küresel kriz, ülkelerin borç stoklarını belirgin bir şekilde artırmıştır. Krize karşı alınan önlemler sonucunda bazı Avrupa Birliği ülkelerinde borç stokları % 100’ün üzerine çıkmıştır. Bu nedenle, kriz sonrası dönemde bozulan mali dengeleri yeniden sağlamak amacıyla borçlanma konusunda bağlayıcı kurallar güçlendirilmiştir.

Çalışmada genel bilgiler verildikten sonra küresel kriz süreci ele alınmış, daha sonra Avrupa Birliğinin mevcut durumu tesbit edilerek kriz öncesi döneme göre durum tesbiti yapılmış, yeri geldikçe de Türkiye ile karşılaştırmalar yapılarak üyelik sürecin devam eden Türkiye’nin borç yapısı üye ülkeler nezdinde değerlendirilmiştir.

1. Genel Bilgiler

II. Dünya Savaşı sonrasında savaşın da etkisiyle sınıraşan bir hal alan borç sorunu bazı uluslararası kurumların oluşturulmasına da zemin hazırlamıştır. IMF ve Dünya Bankası bunların başında gelir. Birleşmiş Milletlere bağlı bir kurum olan IMF kendi resmi sitesinde kurum hakkında “*küresel çapta parasal işbirliğini güçlendirmek, finansal istikrarı sağlamak, uluslararası ticareti kolaylaştırmak, yüksek istihdam ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve dünyadaki yoksulluğu azaltmak için çalışan 189 ülkenin bir organizasyonudur*” bilgisine yer verilmiştir. (<http://www.imf.org/external/about.htm>) Verilen bu bilgilere karşın üye ülkeler ağır finansman sıkıntılarında girmedikçe bu kuruma başvuruda bulunmayı tercih etmemektedirler. Zira ticari bir banka gibi davranan IMF, borç verdiği ülkenin ekonomi yönetimi üzerinde de söz sahibi olmak istemektedir.

Dünya Bankası ise konu hakkında daha esnek politikalar izlemektedir. Uzun vadeli ve düşük faizli, kimi zaman da faizsiz borç vererek kalkınma projelerinde destek veren Dünya Bankasının açlık ve fakirlikle mücadele programları da vardır. İlgili kurumun resmi sitesinde Dünya Bankasının 2030’a kadar başarmayı planladığı iki temel hedefi şöyle açıklanmaktadır.

•*Günde 1 doların altında yaşayanların dünya nüfusuna oranını% 3’ün altına indirerek aşırı yoksulluğa son vermek,*

•*Her bir ülkenin en az % 40 gelir artışı ile refah düzeyini yükseltmek*

Aynı sitede Dünya Bankasının geleneksel bankalardan farklı, yoksulluğu azaltmak ve kalkınmayı desteklemek maksatlı kurulduğu ve gelişmekte olan ülkelere finansal ve teknik destek veren bir kurum olduğundan bahsedilmektedir.(<http://www.worldbank.org/en/about/what-we-do>)

IMF'nin aksine Dünya Bankasının kuruluş amacına uygun çalıştığı söylenebilir. Ancak Dünya Bankasının IMF kadar geniş imkânları yoktur. Elbette dünyada bu iki kurum dışında da borç veren uluslararası kurumlar vardır. Bu kurumlar daha iyi şartlarda da borç verebilmektedir. Ancak hiçbirisinin gücü IMF kadar global ve mali kaynakları onun kadar güçlü değildir.

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmanın sürdürülebilmesi için büyük ölçekli yatırımlara ihtiyaç vardır. Gerek bu yatırımların finansmanı gerekse de hammadde, ara ve yatırım mallarının finansmanı iç kaynaklardan karşılanamadığı için dış borçlanmaya gidilmektedir. Bu ülkelerde borçlanmanın başka nedenleri de vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz.

- büyük ölçekli yatırımlar için gerekli ara mali için finansman temini,
- ödemeler dengesindeki açıkların giderilmesi,
- olağanüstü durumlardan (doğal afet, savaş, kriz dönemleri vb.) kaynaklanan harcamaların bütçe imkânlarıyla karşılanamaması,
- artan savunma harcamalarının finansmanı,
- kronikleşen bütçe açıklarının finanse edilmesi,
- fiyat istikrarının korunması,
- vadesi gelmiş borçların ödenmesi,
- devletin milli para değerini korumak için rezerv ihtiyacı,
- gelişmiş ülkelere borçlanmanın faiz yüklerinin daha düşük olması gibi nedenlerle dış borçlanmaya ihtiyaç duyulabilmektedir (Oskay, 2010: 59).

Borçla ilgili diğer bir durum da sürdürülebilirliğidir. Borcun miktarının ne olduğundan daha önemlisi; rasyosu, sürdürülebilirliği ve esnekliğidir. Burada borcun rasyo; borcun GSYH'ye oranını, sürdürülebilirliği; bir ülkenin borcunu ödeyebilme kapasitesini, esnekliği ise; borç rasyonun istikrarını ifade eder. Burada asıl kavram sürdürülebilirliktir. Zira rasyo ve esneklik sürdürülebilirlikle doğrudan ilgilidir. Bir ülkenin ne kadar borçlu olduğu ya da borcun riskli olup olmadığı bu kriterlere göre belirlenir.

Borçlanmada diğer önemli unsurlar ise borcun bileşimi ile ilgilidir. Bu da borcun milli para ya da yabancı para cinsindeki oranı, vadesi, faiz oranı gibi durumlarla ilgilidir. Diğer bir deyişle bir ülkede var olan borcun yapısını sadece miktarı ile değil bu sayılan kriterlere uygunluğu açısından da analiz etmek gerekir. Nitekim borcun rasyosu ile sürdürülebilirliği arasındaki ilişki 2008 krizinde belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Örneğin krizin etkisinin en fazla hissedildiği 2009-2010 yıllarında % 234'lük bir borç oranı ile Japonya ekonomik kriz yaşamazken, % 130 civarındaki borcu ile Yunan ekonomisi iflas etmiştir. Japonya yüksek borç rasyosu ile ekonomisinde küresel çapta bir problemin çıkmaması yapısal durumu ile açıklanabilir.

İflasa sürüklenen en önemli ülke olan Yunanistan ise, reel ekonominin zayıf, üretimin düşük, Avrupa Birliği üyeliği sonrası milli geliri tüketim eğilimine dayalı olarak artan, tasarruf eğilimi düşük ve Avrupa Birliği'nden kişi başına en yüksek mali yardımı alan bir ülke olarak zayıf yapısal durumundaki sorunlar ve düşük GSMH'sinin etkisiyle kriz sürecinde borç ve bütçe açığı bakımından sembol ülke haline gelmiştir. Yunanistan'da reel ekonomi adına sadece gemicilik sektörünün olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Turizmde de iddialı olan Yunanistan, Euro'ya geçişin ortaya çıkardığı nedenlerle borç yüküne dayalı ekonomik kriz yaşamıştır. Siyasi yansımaları da olan ekonomik kriz halen (2017) aşılabilmiş değildir. 2009 sonlarında Yunanistan başbakanı olan Yorgo Papandreu, önceki hükümetlerin ülkenin açıklarının gerçek boyutunu beyan etmediklerini açıklamıştır. Zira

Yunanistan'ın borçları bildirilenden daha büyüktü. Bundan sonra Avrupa kamu borç krizi başlamıştır (Beker, 2014: 1).

Benzer bir durum İngiltere ve İrlanda için de geçerlidir. Daha yüksek borç rasyosuna sahip olan İngiltere (68.3-2009) ciddi bir sorun yaşamazken, İrlanda (65.5-2009) ekonomisi krizden en fazla etkilenen ülkelerden birisi olmuştur. İrlanda'nın borç oranı sonraki yıllarda İngiltere'yi geçmiştir. Her iki örnekte de ülkelerin borçları Maastricht kriterlerini aşmasına rağmen, ülkelerin birisi bu borcu "sürdürebilirken" diğer ülke bu borç yüzünden iflasa sürüklenebilmektedir. Kişi başına milli geliri İngiltere'den daha yüksek olmasına rağmen, İrlanda'nın krize sürüklenmesindeki neden; ekonomideki yapısal durumdur. İrlanda daha çok yabancı sermaye ile büyümüş bir ülkedir. Ancak İngiltere'nin üretim ekonomisine ve yüksek teknolojiye dayalı çok sağlam altyapılı bir ekonomisi vardır. Hizmet ve finans sektöründe de ileri bir altyapısı olan İngiltere ekonomisi milli gelir yüksekliğine rağmen yapısal durum ve GSYH bakımından zayıf olan İrlanda ekonomisi kadar etkilenmemiştir.

Avrupa Birliği içerisinde İngiltere'nin 2000'li yıllarda mali disiplin adına gösterdiği başarıdan da söz etmek gerekir. Zira İngiltere 1997'ye kadar olan dönemde Muhafazakâr Parti politikaları ile önemli ölçüde mali disiplinden sapmıştı. Zaten bu da 1979'dan beri devam etmekte olan Muhafazakâr Parti iktidarını sona erdirmiştir. Bu dönemde uygulanan politikalarla gelirlere artış ve harcamalarda milli gelire oranla azalma yaşanmış, bütçe dengesinde fazlalık sağlanmış ve 2000-2001 bütçe döneminde bütçe fazlası oluşmuştur. Bu dönemde bütçe fazlası milli gelirin 1.9'una kadar çıkmıştır. 1997-98 döneminde % 42.5 olan kamu borcu bu dönemde % 30.7 olarak gerçekleşmiştir (Chote ve Diğerleri, 2010: 4). Ancak İngiltere kriz döneminde bu pozisyonunu koruyamamış aşağıdaki tabloda (tablo 1) da gözüktüğü gibi Maastricht kriterlerini ihlal etmiştir.

Borcun ilgili ülke için sorun teşkil edip etmemesinin bir göstergesi de ilgili ülkenin cari dengesidir. Tüketim eğilimi yüksek olan veya ithalatı fazla olan ülkeler başlı başına makro düzeyde bir sorun olan cari açık yanında borçların sürdürülebilirliği üzerinde de etkili olabilmektedir. Cari açık sorunu olmayan ülkeler bu konuda daha avantajlıdır.

2. Krizin Başlangıcı

Krizin kaynağı Amerika'dır. 2000'li yılların başında ABD'de faiz oranları oldukça düşük düzeylere çekilmiştir. Faizin düşmesi ile birlikte daha kârlı yatırım alanları arayan finansal kurumlar, kredibilitesi düşük olan, diğer bir ifadeyle geri ödeyememe riski çok yüksek ve bu nedenle daha önce kendilerine kredi verilmeyen tüketicilere (subprime/eşik altı), devletin de teşvikiyle kredi vermeye başlamışlardır. Bu politika konut talebini ve dolayısıyla konut fiyatlarını artırmıştır. Finansal kuruluşlar üzerindeki denetim ve gözetimin zayıf olması, kredi derecelendirme kuruluşlarının mortgage kredisine dayalı menkul kıymetleri değerlendirmede yetersiz oluşu ve riski tam olarak göster(e)memesi mortgage kredilerinin verilmesini kolaylaştırmıştır.

Mortgage kredisi, başlangıç faizleri ilk yıllar için sabit ve düşük krediler iken daha sonraki yıllarda piyasa faiz oranının durumuna göre yenilenen ve faiz oranı artırılabilen kredilerdir. Faizler düşük iken ödeme güçlüğü çekmeyen tüketici grupları, değişen ve artan faizlerle birlikte kredi taksitlerini geri ödemede güçlüğü ve temerrüde düşmüşlerdir. Düşen fiyatlar ise finansal sistemde sorunlara yol açarak finansal krizin başlamasına neden olmuştur (Karakurt, 2016: 227-228).

ABD'deki bu kriz Amerikan ekonomisinin büyüklüğü ve küresel etkisi nedeniyle Avrupa piyasalarına da sıçramıştır. Bu dönemde Euro Bölgesinin de sorunları vardı. Bu kapsamda krize neden olabilecek üç faktörden bahsedebiliriz. Birinci faktör; kriz öncesi dönemde düşük riskli ve küresel çaplı likidite akışı, ikincisi; Euro Bölgesi çevresindeki ülkelerde ekonomik büyümeyi teşvik edici reformların başlatılması ve üçüncüsü de; Euro Bölgesinden çıkış mekanizmasının olmamasıdır. 2007 sonlarında başlayan finansal krizin 2009'dan itibaren Euro Bölgesinde ağır bir borç krizine dönüştüğü kabul edilir (Moisescu, 2016: 196).

1999-2007 (Euro'ya geçişle kriz başlangıcı) arasında AB perifersinde yer alan ülkelerde ekonomik canlanma ve büyümeyi teşvik etme maksatlı yürürlüğe koyduğu genişletici kredi politikası da Avrupa piyasalarını olumsuz etkilemiştir. Bu kredi politikası bütçe dengelerinde bozulmaya ve (Amerika'da

başlayan finansal krizin de tetiklemeyle) 2008 yılından itibaren borç yükünün ve borçlanma maliyetinin artmasına neden olmuştur. Kriz yayılınca finansal krizin derinleşmemesi için hükümetler bankaların borçlarını garanti altına aldılar. Ancak finansal sektöre bu şekilde garanti vermek kamu borç stokunu yükseltmiştir. Başlangıçta bankaların endişesi borç krizine girmekten ziyade, kısa vadeli kârlarda düşüş ve buna bağlı bankacılık sisteminin kriz olacağı yönünde idi. Ancak tahminlerin aksine Euro Bölgesi borç krizine girdi ve 2009 yılı sonundan itibaren birçok ülke kabul edilebilir limitlerin çok üzerinde bir borç oranıyla yüz yüze geldi. Bu durumda borç krizine giren ülkeler için Avrupa Birliği ve IMF'den kurtarma paketleri istemek bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır (Ewaida, 2016: 10).

Kriz bazı ülkelerde çok daha yoğun bir etki meydana getirmiştir. Örneğin kriz öncesi dönemde (2003-2007) ne İrlanda'da ne de İspanya borç sorunu olan ülkelerdi. Ancak Yunanistan ve Portekiz hükümetleri kriz öncesi dönemde de standartların çok üzerinde (%100'den fazla) bir borç yüküne sahipti. Bu ülkeler borç sorununu aşmak için daraltıcı maliye politikası uygulamışlardır. Üye ülkelerde yüksek gelir getiren kredi genişlemesi ve inşaat sektöründeki vergi indirimleri, Euro Bölgesindeki enflasyon oranının üzerindeydi. Mali ve makroekonomik risk konusunda temkinli yaklaşım eksikliği de vardı. Daraltıcı maliye politikası da başarısız olmuştur. Tam tersine genişletici kredi politikaları baskın geldi. Makroekonomik sorunları ve finansal riskler de yeterince dikkate alınmamıştır.

Avrupa Birliği ülkelerindeki krize ilişkin olarak en belirgin sebeplerden birisi de tek para birimi Euro'ya geçişle birlikte borçlanma maliyetlerindeki azalmalar sonucu göreceli olarak ekonomik açıdan zayıf olan ülkelerin aşırı borçlanması ve bu borçların büyümeyi sağlayacak, ekonominin rekabet gücünü arttıracak üretken alanlara yönlendirilmesi yerine, tüketim harcamalarının finansmanında kullanılmasıdır. Bu durum, her seferinde yeni borçlanmayı beraberinde getirmiştir. Zira Euro Bölgesinin kurulmasıyla birlikte geleceğe yönelik artan iyimser beklentiler, yüksek ekonomik moral ve düşük faizlerin Avrupa borç krizinin temel belirleyenleri olduğu ifade edilebilir. Euro Bölgesinin kurulmasıyla gerek bireyler ve gerekse devletler, Euro Bölgesinin varlığına güvenerek iyimser beklentiler içerisine girmişler ve harcamalarına paralel olarak borçlarını da arttırmışlardır. Düşük faizler nedeniyle düşen borçlanma maliyetleri ve kolay borç bulma imkânları ise borçlardaki artışı perçinlemiştir. Yani, Avrupa borç krizi, yüksek ekonomik moral, geleceğe yönelik iyimser beklentiler ve düşük faiz oranları sonucunda artan aşırı borçlar sonucu ortaya çıkmıştır (Ulusoy,2015: 10).

Küresel krizin yaygınlaşması ile birlikte Avrupa Birliği ülkelerinde zaten var olan borç sorunu derinleşmiş ve gün yüzüne çıkmıştır. Bu süreçte Avrupa Birliği ülkelerinin çok azı borç sorunuyla yüz yüze gelmemiştir. Avrupa'da krizin ilk dalgası (Avrupa Birliği üyesi olmayan) İzlanda'da görülmüş ve kriz dalga dalga Avrupa Birliği üyesi ülkelere yayılmıştır. Göstergeleri iyi olan bu küçük nüfuslu ülke ise bu tarihten sonra Avrupa Birliği'ne üye olmak üzere başvuruda bulunmuştur. Ancak daha sonraki süreçte bu müracaatını askıya almıştır. Yunanistan başta olmak üzere Avrupa Birliği ülkelerinin birçoğunda kriz döneminde Avrupa Birliği'nin kabul ettiği % 60 sınırı koruyamamıştır. Borç krizinden en çok etkilenen beş ülke olan Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya PIIGS (Portugal, Ireland, Italy, Greece, Spain) olarak isimlendirilmektedir (Ulusoy, 2015: 2).

Borç krizine düşen AB ülkelerinde yaşanan ortak yapısal sorunları şu şekilde sıralayabiliriz: Para politikasında tek fakat maliye politikasında çok başlılık, ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklardan kaynaklı rekabet dezavantajları, Maastricht kriterlerine Euro'ya geçildikten sonra gereken önemin verilmemiş olması (Eraslan, 2015: 30-31).

Şanlıoğlu'nun (2016:105) yaptığı bir araştırmaya göre, kamu borçlarının sürdürülmesi açısından borçlanma faizleri en düşük olan Alman devlet borçlanması üzerine yapılan bir araştırmada, mevcut harcama düzeyi sürdürülerek ve yeni borçlanma yapılmaksızın halen geçerli olan faiz haddinden aylık bir milyar Euro borç ödemesi yapılması durumunda bile ancak 168 yılda mevcut borçların tamamının ödenmesinin mümkün olabileceği ifade edilmektedir.

3. Borç Krizinin AB Ülkelerindeki Yansımaları

Borç devlete yüklenen fonksiyonların artmasıyla özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren küresel bir sorun haline almıştır. 1970'li yıllar borçlanmaya yol açtığı kabul edilen Keynezyen İktisadi düşüncenin daha yüksek sesle tartışıldığı yıllar olmuştur. Bu dönemde yaşanan petrol krizi ise batı ekonomilerini zora sokmuştur. Sorunun büyümesi yeni kurumsal tedbirlerin alınmasını gerekli kılmış, devletler önce sırtlarındaki kamburlardan, yani KİT'lerden kurtulmanın yollarını aramıştır. Bu konuda en cesaretli davranan ülke İngiltere olmuştur. Zira 1979'da İngiltere'nin ilk kadın başbakanı olan Margaret Thatcher Keynezyen politikaları tamamen terk ederek yeniden şekillenen ve ilgi çeken neo klasik iktisadi düşüncelerin ışığı altında ülkesinin girdiği bu zor durumdan çıkışına öncülük etmiştir.

Bu süreç içerisinde gücünü pekiştirme çabası içerisinde olan Avrupa Birliği ise 1987'de tek pazarı kurmak suretiyle ekonomik olarak hedefine ulaşmıştır. Zira tek pazarın kurulması Avrupa Birliği tarihinde atılan en önemli adımlardan birisidir. Nihai olarak siyasi birliği hedefleyen ve Avrupa'da savaşın tekrar çıkmasını önleme amacı güden Avrupa Birliği bu adımı hayata geçirmek suretiyle bu hedefe dönük dev bir adım atmıştır. Doğu Bloğunun çökmesiyle kendisine yeni bir çekim alanı bulan ve güçlenen Avrupa Birliği, Eski Sovyet Cumhuriyetleri ve Doğu Bloku ülkeleri için cazibe alanı haline gelmiştir.

1993'te yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması da Avrupa Birliği'nin nihai hedefe gidişte attığı en önemli adımlardan birisidir. Bu anlaşmayla "Avrupa Topluluğu" olan kurumun adı "Avrupa Birliği" olarak değiştirilmiştir. Ekonomik gibi gözüken bu kararlar Avrupa Birliği'nin "uluslar üstü" niteliğini güçlendirmiş ve üye ülkeleri bağlayıcı kararların alındığı bir anlaşma haline dönüşmüştür. İşte Maastricht kriterleri olarak bilinen düzenlemeler de bu dönemin bir ürünüdür. Devam eden süreçte alınan çeşitli kararlarla bu statü güçlendirilmiş, Avrupa Birliği'nde oy birliği ile alınan kararların sayısı azalırken, nitelikli çoğunlukla alınan kararların sayısı gittikçe artmıştır. Avrupa Birliği Anlaşması olarak da bilinen bu anlaşma halen Roma (1958) ve Lizbon (2009) anlaşmalarıyla birlikte 'Birincil Mevzuat' olarak kabul edilmektedir.

Avrupa Birliği bu kriterleri hayata geçirerek borçlanmanın da içerisinde yer aldığı bazı makroekonomik verilere sınır getirmek suretiyle konuyu siyasilerin sınırsız yetki alanının dışına taşımıştır. Bunu takiben Avrupa Birliği'nde parasal birlikten kaynaklanan sorunları çözmek için daha çok da ulusal yükümlülükler getiren İstikrar ve Büyüme Paketi (İBP) kabul edilmiştir. Avrupa Birliği alınan bu tedbirlere rağmen son dünya krizinde başarılı bir sınav verememiş, birçoğu Avrupa Birliği üyesi olan dünya ekonomileri süreç içerisinde şekil değiştiren krizde Maastricht kurallarını esnetmek ve ertelemek zorunda kalmıştır.

Küresel krizin etkisinin yoğun olarak hissedildiği 2009 yılında birçok Avrupa Birliği ülkesinin Maastricht kriterlerine uyum sağlayamadığı görülür. Bu dönemde pek çok Avrupa Birliği ülkesi bütçe açığı ve borçlanma için öngörülen oranları yakalayamamıştır. İtalya ve Yunanistan % 100'ün üzerinde bir borç yüküne sahipken, 12 Avrupa Birliği üyesi ülke 2009 yılında bu kritere uyum sağlayamamıştır. Tablo 1'den de takip edileceği üzere Avrupa Birliği üyesi olmayan bazı ülkelerde borç yükü daha ağırdır. Türkiye için ise bir sorun gözükmemektedir. Aşağıda krizin başlangıç yıllarında ve etkisinin en yoğun hissedildiği dönemdeki oranlar verilmiştir. Genel olarak 2011 yılından itibaren krizde derinleşmenin durduğu kabul edilir. Aşağıda bazı ülkelerin açıkları ve oranları yer almaktadır ki açıklar Türkiye ile kıyaslanamayacak kadar yüksektir. Bu tabloda da krizin tırmanışta olduğu yıllar esas alınmıştır.

Tablo 1: Krizin İlk Yıllarında Bazı AB Ülkelerinin Toplam Kamu Borç Stoku/GSYH

Ülkeler	2007	2008	2009	2010
Yunanistan	107,4	113,0	129,3	144,9
İtalya	103,1	105,8	115,5	118,4
Belçika	84,1	89,3	95,8	96,0
Portekiz	68,3	71,6	83,0	93,3
İrlanda	24,8	44,2	65,2	92,5
Fransa	63,8	67,5	78,1	84,3
Macaristan	67,1	73,0	79,8	81,4
Almanya	64,9	66,3	73,5	80,0
İngiltere	44,4	54,8	69,6	79,9
İspanya	36,2	40,1	53,8	61,0
Slovakya	29,6	27,8	35,5	41,0
Slovenya	23,1	21,9	35,3	38,8
Romanya	12,8	13,4	23,6	31,0
AB (Toplam)	59,0	62,5	74,7	80,1
Euro Bölgesi	66,2	69,8	79,3	85,0

Kaynak: MB Strateji Geliştirme Başkanlığı Temmuz 2011 Ekonomik Veriler, s. 46'dan ve Eraslan, 2015: 37'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tablo Avrupa Birliği ülkelerinde borç stokunun kriz başlangıcından itibaren hızlı bir şekilde arttığını göstermektedir. Örneğin İrlanda'da 2007 yılında % 24.8 olan borç stoku 2010 yılında 92.5'e tırmanmıştır. Yunanistan'da yüksek olan borç stoku ilgili dönemde daha da artış göstermiştir. Aynı husus diğer bütün AB üyesi ülkeler ve bu ülkelerin toplamı ile Euro Bölgesi için de geçerlidir. 2010 yılı sonu itibariyle Maastricht kriterleri kapsamında kalan ülkeler ise; Romanya Slovenya ve Slovakya'dır.

Krizin en yoğun olduğu 2009 yılında yükselen borç oranı, krizin atlatılamaması nedeniyle 2010'da da devam etmiştir. AB ülkeleri için bu dönemden önce, küçük bazı aşımalar dışında % 60 kriterine yakın sonuçların ortaya çıktığı görülür. Ancak 2009 için ortaya çıkan % 74.7 oranının Maastricht kriterleriyle izahı mümkün gözükmemektedir. Aynı oran Euro Bölgesi açısından daha yüksektir. Öte yandan performansı kötü olan ülkeler de dikkat çekmektedir. İtalya, Yunanistan, Belçika, Fransa gibi ülkeler bu kategoridedir. Bu ülkelerin bazıları hiçbir zaman kriterlere uyum sağlayamamıştır. Yunanistan bu ülkelerin başında gelir. Benzer bir durum İtalya ve Belçika için de söz konusudur.

Yukarıdaki rakamların ifade ettiği şey şudur: Avrupa Birliği'nin Maastricht kuralıyla oluşturduğu, kriterlerin bu ülkelerde mali disiplinin sağlanmasında genellikle etkili olduğu görülür. Ancak krizle birlikte üye ülkelerin buna uyum sağlayamadıkları, borç yükünün GSYH'ye oranının arttığı görülür. Avrupa Birliği de bütün bu gerçekleri dikkate alarak bu kriterleri esnetmiş ve üye ülkelerin belirli bir program çerçevesinde üye ülkelere de taahhüt alarak borç yükleri ve bütçe açıklarını Maastricht kriterlerine uygun hale getirebilmeleri için süre tanımıştır.

Avrupa Birliği dışında aralarında Türkiye'nin de yer aldığı gelişmiş ve gelişmekte olan bazı ülkelere ilişkin veriler ise Tablo 2'de yer almaktadır. Buradaki verilere göre 2009'da Türkiye'de % 45.6 olan borç stoku 2010 yılı sonu itibariyle % 41.5 seviyesine inmiştir. Birçok Avrupa Birliği ülkesinin yaşadığı sorunlar dikkate alınırrsa Türkiye'nin borç yükünün makul olduğu söylenebilir. Nitekim % 60 olan

Maastricht kriterlerinin aşılmamış olması bunun en belirgin göstergesidir. Tablodan çıkan bir sonuç da bu dönemde gelişmiş ülkelere göre daha iyi bir rasyoya sahip olan Türkiye'nin bu bakımdan gelişmekte olan ülkelerin ortalamasından daha yüksek bir borç yüküne sahip anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Bazı Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Borç Stoku/GSYH

	2007	2008	2009	2010
Gelişmiş Ülkeler	72,6	79,5	93,2	98,7
Glişmekte Ol.Ülk.	36,4	34,8	37,7	36,9
ABD	62,2	71,2	84,6	91,6
Japonya	187,7	195,0	216,3	220,3
Endonezya	36,9	33,2	28,6	26,9
Arjantin	67,7	58,1	57,6	47,8
Meksika	37,8	43,0	44,6	42,7
Çin	19,6	17,0	17,7	17,7
Hindistan	73,0	73,0	71,1	69,2
Rusya	85,0	79,0	11,0	99,0
Brezilya	62,5	70,7	67,9	66,1
Güney Kore	29,7	29,0	32,6	30,9
İzlanda	28,5	70,3	87,9	92,9
Malezya	42,7	42,8	55,4	54,2
Türkiye	39,9	40,0	45,6	41,5

Kaynak: MB Strateji Geliştirme Başkanlığı Temmuz 2011 Ekonomik Veriler, s. 46'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

3.Maastricht Anlaşmasını Güçlendirici Tedbirler

2008-2009 döneminde yaşanan küresel kriz ve krize karşı alınan önlemler maliye politikalarının önemli ölçüde gevşetilmesine neden olmuştur. Bu durum, bütçe açıklarının hızla artmasına ve borç/GSYH oranlarının yükselmesine yol açmıştır. Gelişmiş G-20 ülkelerinin mali performansındaki bozulma çok daha belirgin olmuştur. Bu durum, belirli bir süre sonra maliye politikalarının dengelenmesi ihtiyacını gündeme getirmiş ve bu çerçevede "mali kural" uygulamalarının tekrar değerlendirilmesi ve tartışılması sürecini başlatmıştır (Ercan Dede, 2010: 67).

Küresel ekonomide entegrasyonun hız kazandığı 1980'li yıllardan itibaren ekonomik krizler daha sık görülmeye başlamıştır. 1990'larda daha çok gelişmekte olan ekonomilerde görülen krizler 2000'li yıllarda söz konusu krizlerin hem ortaya çıkış yerleri, hem de krizlerden etkilenen ülkeler açısından 1990'lı yıllardaki krizlerden ayrıldığı görülmektedir. Zira 2000'li yılların ikinci yarısında yaşanan finansal krizler, gelişmiş ülkelerde başlayıp yine çoğunlukla diğer gelişmiş ülke ekonomilerini etkisi

altına almıştır (Eraslan, 2015: 20). Nitekim 2008 krizi ile birlikte nisbi olarak gelişmiş ekonomiler ağır borç sorunu ile yüz yüze gelmişlerdir. Örneğin Yunanistan, Portekiz, İrlanda gibi ülkeler borç sorununu aşmak için Avrupa Birliği mali yardımları yanında IMF kaynaklarından da borçlanmak zorunda kalmışlardır.

1980 öncesi benzer bir durumla Birleşik Krallık da karşılaşmıştır. 1970'li yıllarda ülke ekonomisi, İşçi Partisi tarafından yoğun devlet müdahalelerine maruz bırakılmış, neredeyse her şeyin önüne "national" kelimesi eklenerek devletle ilişkilendirmiştir. Öyle ki; şehirlerarası otobüs işletmeleri bile bir dönem devletin kontrolünde idi. Ancak bu devletçi politikalar Birleşik Krallık'ta ekonomiyi resesyona sokmuş ve enflasyonu tetiklemiş Birleşik Krallık bu dönemde IMF'den destek almak zorunda kalmıştır. Bu artış Thatcher'ın ilk döneminde de devam etmiştir. Thatcher iktidara geldiğinde enflasyonla mücadele politikasını yürürlüğe koymasına rağmen, petrol fiyatlarının hala yüksek olması ve hükümetin ücretlerde artışa gitmesi neticesinde enflasyon daha da yükseldi ve % 21.9'a kadar çıktı (1980). 1982 ortalarında % 5 ile OECD ortalamasını yakalayan enflasyon daha sonra Temmuz 1986'da Thatcher döneminin en düşük seviyesi olan % 2.5'e inmiştir (KAVANAGH, 22) 1979'da yapılan seçimlerde İşçi Partisinin iktidarı yerine bıraktığı Muhafazakâr Parti Lideri "Demir Leydi" lakaplı Margaret Thatcher, aldığı olağanüstü tedbirlerle İngiltere'yi içine düştüğü bu krizden çıkarmış ve kendi ismiyle anılan (Thatcherism) politikaları ekonomi literatürüne miras bırakmıştır. Thatcher'ın politikasının temelinde, devlet müdahaleleri yerine o dönemde dünyaya öncülük edecek politikalar olan özelleştirme ve deregulasyon politikaları olmuştur.

En son ve büyük buhrandan sonraki en büyük kriz olarak kabul edilen 2008 krizi, dünya ekonomisinin küresel yapısı nedeniyle sadece IMF'den borç alan ülkeleri değil, Euro Bölgesi ülkeleri başta olmak üzere neredeyse bütün üye ülke ekonomilerinde etkili olmuştur. Euro Bölgesinde var olan ekonomik krizin Birliğin geleceğini tehdit eder seviyeye gelmesinden dolayı 28 Kasım 2010 tarihinde Birliğin bütçesel ve makroekonomik gözetim ve denetimi güçlendirmeyi hedefleyen bir ekonomik yönetim paketi kabul edilmiştir (Çenberci, 2014: 34).

Krizle karşı kullanılan bir diğer mekanizma ise 7 Haziran 2010'da kurulan Avrupa Finansal İstikrar Fonu'dur. Bu mekanizma ile yine üye devletlere mali destek sağlanması kararlaştırılmış, bu fon kapsamında İrlanda'ya 17,7 milyar Euro, Portekiz'e ise 26 Milyar Euro kaynak tahsis edilmiştir (Ay ve Uçar, 2015: 25).

2012 yılında, önerilen bir diğer çözüm yolu da, Avrupa Borç İtfa Paketi olmuştur. Bu senaryoda %60 kuralı tersten çalışmaktadır. Yani, ülkelerin borçlarının GSYH'ye oranının %60'ının üstündeki kısmı ortak bir havuza alınmaktadır. Bu havuza Avrupa Borç İtfa Paketi adı verilmektedir. Buraya atılacak olan toplam borç miktarının, €2.328 milyar olması beklenerek, bu borcun, ortak havuz olarak adlandırılan Avrupa Borç İtfa Paketi'nde, 25 yıllık bir süre içerisinde ortak çıkarılacak bono ve tahvil ihraçları ile eritilmesi amaçlanmıştır. Almanya'nın Ortak Eurobond'a hayır demesi nedeniyle hayata geçirilememiştir (Kılıcı, 2014: 140).

2 Mart 2012'de imzalanan ve 1 Ocak 2013'te yürürlüğe giren Mali Sıkılaştırma Anlaşması (Fiscal Compact Treaty), Çek Cumhuriyeti, Birleşik Krallık ve (o dönemde üye olmayan) Hırvatistan hariç diğer 25 üye tarafından kabul edilen diğer bir anlaşmadır. Bu anlaşma bütçe ve borç dengesini esas alarak Euro bölgesinde mali disiplin ve daha sıkı gözetimi amaçlamıştır. Anlaşma ekonomik kriz sonrasında Euro Bölgesi için ekonomik yönetim düzenlemelerinin derinlemesine gözden geçirilmesinin bir sonucudur. Anlaşmada öngörülen en önemli düzenlemelerden birisi de AB kurallarına dayalı mali çerçeveyi - İstikrar ve Büyüme Paketi'nin - sağlam bütçe politikalarıyla aşırı açıkların ortaya çıkmasını önlemek için milli düzenlemelerin yapılması emrediliyordu. Anlaşma bütçe açığında 0.5/GSYH ve borçlanmada ise 1/GSYH bir esneklik öngörmektedir. Ancak üç yıllık süre içerisinde öngörülen seviyelere indirilemediğinde daha sıkı yaptırımlar getirilebilmektedir. Ayrıca, bu hedef AB'nin İstikrar ve Büyüme Paketi'nde tanımlanan ülkeye özgü orta vadeli bütçe hedefi ile uyumlu olmalıdırlar (EC, 2017: 3-4). Yapısal açık olarak da isimlendirilen bu uygulama kriterlere uyulmaması halinde devletler bakımından Avrupa Komisyonunun otomatik cezalandırması ve denetimi denetleme yetkisi kullanmasına izin vermektedir (Eriksen, 2017: 2).

Anlaşma İstikrar ve Büyüme Paktındaki “borç freni” (debt brake) kriterinin de uygulama aracıdır. Borç freni kriteri kamu borçları/ GSYH oranı son mali yılda % 60'lık referans seviyesini aşan üye devletler bakımından bunu, yılda en az % 5 oranında azaltmayı öngörmektedir. Bu şartın arkasındaki mantık, egemenlerin potansiyel şoklara karşı savunmasızlıklarını azaltmaktır. Sonuç olarak, gelecekteki bir şok durumunda herhangi bir mali tampon sağlamak amaçlanmıştır. Anlaşma yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra, yani 1 Ocak 2014 tarihine kadar anayasal düzeyde ulusal yasal sistemlere aktarılmak zorundaydı. Daha sonra bu süre Temmuz 2015'e kadar uzatıldı ve Komisyon Mayıs 2016'da, uyumsuzlukların giderildiği raporu talep etti. Bu şekilde Avrupa Birliği üyeleri aralarındaki uyumsuzlukları gidermiştir. Bu anlaşma AB ortak anlaşması değil, hükümetler arası bir anlaşmadır. Ancak daha sonraki süreçte AB temel yasaları içerisine konması amaçlanmaktadır. Avrupa Birliği bu kuralın uygulanmasını salt çoğunluğun kararına bağlayarak anlaşmayı güçlendirmiştir. Avrupa Birliği mali yardım yapılmasını da bu ilkenin milli yasalarda çıkarılması şartını getirmiştir. Anlaşma uluslararası bir anlaşma olarak bağlayıcıdır (EC, 2017 :3-4).

Anlaşma hükümetler arası ekonomik yönetimle ilgili olup kuralları daha sıkı yaptırımları da otomatik hale getirmektedir. Anlaşma ekonomi politikaları arasında koordinasyonunu ve yakınlaşmayı güçlendirmeyi ve Euro bölgesinin yönetimini geliştirmeyi de amaçlamaktadır. Anlaşmada geçici sapmalara izin veren üç özel durum söz konusudur. (i) kamu maliyesinin uzun vadeli sürdürülebilirliğini artıran yapısal reformların uygulanması, (ii) üye devletin bütçe pozisyonunu olumsuz etkileyen olağandışı bir dış etken ve (iii) Euro bölgesi veya bir bütün olarak AB için ekonomik kriz dönemleri (EP, 2016: 11).

Anlaşmayla Euro Bölgesi bütçe taslaklarında üye ülkelere gelecek bütçe dönemi için yapılacak borçlanmalara dair bir çerçeve klavuz da hazırlanmıştır. Buna göre üye devletlerin Komisyona borçlanma ile ilgili yıllık ve üç aylık olmak üzere iki çeşit rapor sunmaları gerekmektedir. Bunlardan yıllık olan gelecek bütçe dönemine ilişkin kısa vadeli ve orta-uzun vadeli borçlanma planlarına ilişkindir. Ayrıca, genel finansman gereksinimi hakkında bilgi de vermeleri gerekmektedir. İkincisi ise, üçer aylık dönemler itibarıyla bir önceki çeyrek ve bir sonraki çeyrek borçlanma planlarına dairdir (EP, 2016: 21).

Diğer bir düzenleme Bankaların işleyişine dairdir. Bu kapsamda Kasım 2014'te büyük bankaları izlemek üzere Euro Bölgesindeki “Tek Denetim Mekanizması” oluşturulmuştur. Avrupa Merkez Bankasının bir kurumu olan bu kurum Ocak 2016 itibarıyla, Euro Bölgesindeki yaklaşık 6000 bankadan 129'u denetlemiştir. Sayıca z gözüke de, tüm Euro Bölgesi bankalarının toplam varlıklarının% 80'inden fazlası bu bankalardadır. (Loipersberger, 2017: 4). Amaç önde gelen finansal kuruluşların denetimini ulusal otoritelerden devralıp uyumlu hale getirmektir. Finansal kriz nedeniyle oluşturulan bu birlik (üst otorite) bankacılıktan kaynaklanan istikrarsızlıklara karşılık olarak kurulmuştur. Bu kurum özellikle de kamu borçları ve banka kurtarma arasındaki negatif döngüyü sonlandırma amaçlı oluşturulmuştur. Zira bankaların kurtarılması devlet borcunun yükselmesine neden olmaktadır. Bu amaca ulaşmak için, bankalar Euro Bölgesindeki tüm ülkelerin çıkarlarına uyumlu bir kurum tarafından izlenmelidir. Bu nedenle, Avrupa Merkez Bankası bu mekanizmayı yürütme organı olarak görevlendirmiştir (Loipersberger, 2017: 1).

4. Avrupa Birliği Borç Krizinde Son Durum

Avrupa Komisyonu ve Avrupa Para Enstitüsü tarafından 1998 yılı Mart ayında yayınlanan ve Maastricht Anlaşması ile belirlenen kriterlere uyum konusunda ülke bazında kat edilen mesafe ile ilgili raporda Avrupa genelinde gerek enflasyonun düşürülmesi gerekse bütçe açıklarının ve borç stokunun GSYH'ye oranının azaltılması konusunda büyük gelişmeler olduğu kaydedilmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde, maliye politikalarında uyum sağlanabilmek için yukarıda da bahsedildiği üzere, Maastricht Kriterleri ve bu kriterleri destekleyici ek mali kural uygulamaları gittikçe yaygınlık kazanmıştır. Bunun dışında AB, mali kural niteliğinde ve mali disiplini sağlayıcı milli düzeyde çeşitli düzenlemelere de ditmiştir. 1990 yılında Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan mali kural sayısı 16 iken, bu sayı 2008 yılında 67'ye yükselmiştir. Avrupa Birliği Kamu Maliyesi Raporuna göre 67 adet mali kuralın 26 tanesi bütçe dengesi ile ilgili iken, 18 tanesi borç kuralı, 17 tanesi harcama kuralı ve 6 tanesi de gelir kuralı ile

ilişkilidir. Ülkelerin federal veya üniter bir yapıda olması ile yerel yönetimlere ilişkin mali yetkiler, uygulanmakta olan mali kuralların tanım ve sayısında belirleyici bir unsur olmaktadır.

Bütün bu düzenlemelere rağmen, küresel ekonomik ve finansal krizin sonucunda, gelişmiş ülkelerin kamu borçlarında keskin bir artış olmuştur. 2007-2009 yılları arasında İzlanda, İrlanda, İspanya, ABD ve Birleşik Krallık'ta kamu borç stoku reel olarak yaklaşık %75 artmıştır. Büyük bir finansal kriz yaşamamış ülkelerde ise 2007 ile 2009 yılları arasında kamu borcundaki ortalama reel artış yaklaşık %20'dir. En çok etkilenen İrlanda ve İspanya ile zaten yüksek borç/GSYH oranına sahip olan İtalya, Portekiz ve Yunanistan gibi ülkelerde ekonomik koşulların daha da kötüleşmesiyle birlikte sürdürülebilirlik tartışmaları iyice belirginleşmiştir. Sürdürülebilirlik endişesinin artmasıyla birlikte, faiz oranları keskin bir şekilde yükselmiş ve kamu borç dinamikleri daha da bozulmuştur (Karakurt, 2016: 235).

Tablo 3: Kriz Döneminde Finansal Destek Alan Avrupa Birliği Ülkeleri

	Tarih Aralığı	Avrupa Birliği	IMF	Toplam
Yunanistan*	May 2010 & Mart 2012(İki Paket)	€198 milyar (\$257 milyar)	€48 milyar (\$62 milyar)	€246 milyar (\$320 milyar)
İrlanda	Aralık 2010	€45 milyar (\$58 milyar)	€22.5 milyar (\$29 milyar)	€67.5 milyar (\$88 milyar)
Portekiz	Mayıs 2011	€52 milyar (\$68 milyar)	€26 milyar (\$34 milyar)	€78 milyar (\$101 milyar)
İspanya Bankaları	Temmuz 2012	Yaklaşık €100 milyar (\$130 milyar)		Yaklaşık €100 milyar (\$130 milyar)

Kaynak: Ewaida, 2016: 25

*2010 Yunan mali yardım programı başarısız olduğundan, ülke 2012 yılında ikinci bir yardım programı 2015 yılında üçüncüsünü görüştü, ancak, Yunan kamu borcunun sürdürülebilirliği konusunda IMF ve Avrupa kurumları (Avrupa Komisyonu ve Avrupa Birliği Merkez Bankası) arasında büyük bir anlaşmazlık olması nedeniyle Yunanistan'ın üçüncü finansal yardım programına katılıp katılmayacağına henüz (Nisan 2017) karar vermedi (Darvas, 2017: 1-2).

Krizde Yunanistan gerek borç gerekse de bütçe açığı bakımından göstergeleri en fazla etkilenen ülkelerden birisi olmuştur. Yunanistan'ın bütçe açığı/GSYH dengesi krizin en etkili yıllarından olan 2009 yılında yüzde 15.2'ye kadar yükselmiştir. Ancak Yunanistan bütçe açığı sorununu 2014 yılı itibariyle aşmış, ancak borç krizi devam etmektedir. Zira 2014'teki bütçe açığı oranı yüzde 3.6'dır. Buna karşın (AB ve IMF'den borçlanmaları nedeniyle) kamu borçları yine 2014 yılı itibariyle yüzde 178.6 gibi çok yüksek limitlerde seyretmektedir. Performansı çok daha kötü noktalara giden ülkeler de vardır. Örneğin krizin en etkili olduğu yıllardan birisi olan 2010 yılında İrlanda'nın bütçe açığı yüzde 32.3 gibi yüksek seviyelere ulaşmışken, yine 2014 yılı itibariyle bu oranı yüzde 3.9 gibi kabul edilebilir seviyelere çekmeyi başarmıştır. Bu ülkenin 2014 yılı itibariyle borcu ise yüzde 107.5'tir (Moisescu, 2016: 199). İrlanda bütçe açığı/GSYH oranı 2006'da %2,9, 2007'de %0,1, 2008'de %-7,3, 2009'da %-14,3, 2010'da %-32,4 şeklinde gerçekleşti. İrlanda'nın 28 Kasım 2010 tarihinde krizden kendi başına çıkamayacağını belirtmesi üzerine, AB-IMF işbirliğiyle 85 milyar Euro yardım paketi açıklandı (Ay ve Uçar, 2015: 25).

Yukarıdaki ülkelerin yanı sıra Mart 2013'te Avrupa Birliği ve Uluslararası Para Fonu tarafından Kıbrıs'a 15 milyar Euro'luk kurtarma paketi sağlanmıştır. Bu şekilde beşinci üye Kıbrıs olmuştur.

Avrupa Birliği ve Uluslararası Para Fonu tarafından ülkelere sağlanan paketler, kemer sıkma ve yapısal reform kriterlerine bağlanmaktadır.

Komisyon 2016 ve 2017 yıllarından itibaren Belçika, İtalya, İspanya, Kıbrıs ve Slovenya'da kamu borcunun düşmeye başlamasını beklemektedir. Bununla birlikte, kamu borrları, anlaşmanın yürürlüğe girdiği 2013'te öngörüldüğü şekilde aşağı yönde gelişmemektedir. Aksine, önümüzdeki iki yıl Fransa ve Finlandiya için kamu borcunun GSYH oranındaki artış bekleniyor. Bu yüzden borç azaltma kriteri İstikrar ve Büyüme Paketi Anlaşması uyarınca Avusturya ve Hollanda için 2017 ve Malta için 2018 itibariyle, Belçika ve İtalya için 2016 yılından itibaren geçerli olacaktır. İrlanda, Yunanistan, İspanya, Fransa, Kıbrıs, Portekiz, Slovenya için ise aşırı borç açığı düzeltildikten sonra borç kuralı üç yıllık geçiş döneminden sonra geçerli olacaktır (EP, 2016: 17).

Tablo 4: AB Ülkelerinde Kamu Borcu/GSYH

Ülkeler	2017 2.Ç (%)	Ülkeler	2017 2.Ç (%)
Yunanistan*	175,0	AB Ort.	83,4
İtalya	134,7	İngiltere	86,8
Güney Kıbrıs	107,6	Hırvatistan	81,9
Belçika	106,6	Avusturya	81,4
İspanya	99,8	Slovenya	79,8
Fransa	99,3	Macaristan	74,4
Euro Bölgesi	89,1	İrlanda	74,3
Ülkeler	2017 2.Ç (%)	Ülkeler	2017 2.Ç (%)
Almanya	66,0	İsveç	40,5
Finlandiya	61,8	Letonya	40,0
Hollanda	58,7	Çekya	39,4
Malta	56,8	Romanya	37,2
Polonya	53,4	Danimarka	36,8
Slovakya	51,8	Bulgaristan	27,7
Litvanya	41,7	Lüksemburg	23,4
Türkiye	51,8	Estonya	8,9

Kaynak: <https://www.statista.com/statistics/269684/national-debt-in-eu-countries-in-relation-to-gross-domestic-product-gdp/> (Erişim: 24.12.2017)

* IMF ile AB arasında özellikle 27 Kasım 2012 tarihinde Yunanistan'ın kamu borcunun 2020 yılına kadar GSYH'nin %124'ü seviyesine, 2022'de ise %110'a çekilmesi kararı, büyük tartışmalar sonucunda alınmıştır (Şeren, 2013: 12).

Tablodan 2017 ikinci çeyrek itibariyle Avrupa Birliği ülkelerinin borç krizini aşamadıkları görülmektedir. Almanya, İngiltere gibi ülkelerin de içerisinde yer aldığı 14 ülke Maastricht kriterlerinde öngörülen limitleri aşmışken; Yunanistan, İtalya, Güney Kıbrıs, Belçika % 100'ün üzerinde, İspanya ve Fransa da % bu sınıra yakın bir borç yükü altındadır. Tabloda dikkati çeken bir durum ise İrlanda'nın Maastricht kriterlerini yakalayamamış olsa da borçlarını önemli ölçüde azalttığıdır. Yunanistan'ın aynı başarıyı gösteremediği ve en borçlu ülke olma özelliğini devam ettiği de diğer bir sonuçtur. Estonya'nın % 10'un altında bir borç yüküyle en iyi performansa sahip olduğu dikkat çeken bir durumdur.

Hazine Müsteşarlığının verilerine göre Türkiye'nin borç yükü yine aynı dönemde % 51.8 ile son yıllardaki yükseliş trendini devam ettirmiştir. Bu oranla Türkiye borç rasyosunda 2001 krizinden sonra ilk defa % 50'yi aşmış durumdadır. Maastricht kriterleri içerisindeki bu oran AB ve Euro Bölgesi performansından çok iyi olsa da yükseliş trendi devam etmektedir. Nitekim 2005'te % 35.5, 2010'da % 39.9 ve 2015'te % 46.0 olan borç oranının 2016'da % 48.6 oranına yükseldiği görülmektedir (Rakamlar, Hazine Müsteşarlığı ve TÜİK kaynaklıdır).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Avrupa Birliği aldığı bağlayıcı önlemlere rağmen, bir yandan bunlara uyulmamış olması, bir yandan da küresel ekonominin bir parçası olduğundan etkileşime girmiş ve derin borç krizini aradan geçen on yıla rağmen atlattıramamıştır. Avrupa Birliği krizin aşılmasını takvime bağlanmış ancak şimdilik bunda da başarılı olunamamıştır. Zira Avrupa Birliği 2016 yılı sonuna kadar borçların kabul edilebilir seviyeye inmesini planlamıştı. Bütçe açığında gösterilen başarı borçların azaltılmasında gösterilememiştir.

Avrupa Birliği aday ülkesi statüsündeki Türkiye krizden etkilenmiş ancak hiçbir zaman 'kriz' olarak tanımlanabilecek bir noktaya gelmemiştir. Türkiye Avrupa Birliği tanımlı borç stokunun GSYH'ye oranı itibarıyla da 2004 yılından beri Maastricht kriterini karşılamaktadır. 2001 yılında yüzde 77.6 olan Avrupa Birliği tanımlı genel yönetim nominal brüt borç stokunun GSYH'ye oranını 2007 yılı sonunda yüzde 39,4'e düşmüştür. Krizin etkisiyle bu oran 2009 yılında geçici olarak yüzde 45,5'e çıkmıştır.

2002 yılında vergi gelirlerinin yüzde 85.7'si faiz giderlerini karşılarken bu oran izleyen yıllarda vergi performansındaki artış ve kararlılıkla sürdürülen mali disiplin politikasının sonucu olarak istikrarlı bir biçimde azalmış ve krizin etkisinin yoğun olduğu 2010 yılında yüzde 22,9 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılı ise bu açıdan Cumhuriyet tarihinin en kötü performansının yaşandığı yıl olmuştur. Bu dönemdeki oran % 103.3 olarak gerçekleşmiştir.¹

Türkiye'de verilerin genel olarak Avrupa Birliği ülkelerinden daha iyi olduğu yukarıdaki veriler ışığında analiz edilmiştir. O halde krizden daha az etkilenen ve makroekonomik göstergeleri daha az bozulan Türkiye'nin kriz ve krize bağlı sebeplerle ortaya çıkmış borç yükü bütçe açığı gibi konularda birçok Avrupa Birliği ülkesinden daha iyi durumda olduğu söylenebilir.

Bu ülkelerden 2015 yılı itibarıyla en yüksek kamu borcu rasyosuna sahip ülke İtalya'dır.(% 133,1). Bu ülkelerin kamu borç sürdürülebilirlik göstergeleri bir başka deyimle 2020 ye kadar vermeleri gereken bütçe fazlası sırasıyla Belçika'da % 4,7, Finlandiya ve Fransa'da % 3,4 ve İtalya'da % 2,5'dir (Batirel, 2016: 161).

Avrupa Birliği çıkışı mali kuralı bağlayıcı yapmakta bulmuştur. Yukarıda incelendiği üzere çeşitli bağlayıcı kurallarla güçlendirilen Maastricht kuralları Avrupa Birliği'nin gelecek döneme ilişkin istikrar oluşturma düşüncesinin temelini teşkil etmektedir. Elbette bu kararların etkili şekilde uygulanmasında Avrupa Birliği'nin uluslar üstü yapısının etkisi vardır. Yeniden benzer krizlerle karşı karşıya kalmamak için AB kurumları üye ülkeleri bu şekilde zorlayan kuralları koymayı gerekli görmüştür. Türkiye'nin yapısal anlamda böyle bir problemi yoktur. Ancak son yıllarda dövizde meydana gelen yükselme Türkiye'de GSYH'yi düşürdüğünden borçlarda meydana gelen oransal artış yeni bazı önlemlerin alınmasını gerektirmektedir.

Türkiye'de gündeme gelmesine rağmen kabul edilmeyen mali kuralın güncellenerek tekrar tartışılmasında yarar görülmektedir. Bir yandan da ticaretinin önemli bir kısmını AB ülkeleri ile yapan Türkiye AB kurallarına, zorunlu olmasa bile, uyum sağlaması yararlı olacaktır. Bu ticareti kolaylaştırma ve etkinleştirme yanında Türkiye'nin üyeliğe giden süreçte gerçekleştirmesi gereken reform ve uyum paketleri arasında da yer almaktadır.

¹ Maliye Bakanının 2010 yılı Bütçe Gerçekleşmelerini Değerlendirme Konuşması.

KAYNAKÇA

- Ay H. Uçar Ö. (2015), “Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1.
- Batirel Ö. F. (2016), “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Son Vergi Reformları”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:15, Özel Sayı: 29 Bahar.
- Beker, V. A. (2014), “The European Debt Crisis: Causes and Consequences” *J Stock Forex Trading*, 3/2. (<https://www.omicsgroup.org/journals/the-european-debt-crisis-causes-and-consequences-2168-9458-3-115.pdf>).
- Chote R. Crawford R. Emmerson, Tetlow C. G. (2010), *The Public Finances: 1997 to 2010*, Institute for Fiscal Study, Nuffield Foundation, No. 6 (IFS BN93) <https://www.ifs.org.uk/bns/bn93.pdf>.
- Çenberci, E. (2014), “Euro’nun Geleceği ve Grexit”, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, Kış, Cilt: 3 Sayı: 6.
- Darvas Z. (2017), *Regional and Global Financial Safety Nets: The Recent European Experience and Its Implications for Regional Cooperation in Asia*, Asian Development Bank Institute, ADBI Working Paper Series, No. 712 April.
- Eraslan C. (2015), “Avrupa Borç Krizinin Seçilmiş Ülke Örnekleri Üzerindeki Etkileri”, *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 2.
- Ercan Dede, M. (2010), “Anayasal İktisat Perspektifinden Politikası Kuralları ve Avrupa Ülkelerinde Uygulamanın İncelenmesi,” Mesleki Yeterlilik Tezi, M.B Strateji Geliştirme Merkezi Ankara.
- Eriksen E. O. (2017), *Structural Injustice and Solidarity The Case of the Eurozone Crisis*, Arena Working Paper, April.
- EC (European Commission) (2017), *European Semester, Winter Package explained Brussels*. ([http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-17-309 en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-17-309_en.htm)).
- EP (European Parliament) (2016) *Fiscal Compact Treaty: Scorecard for 2015 How far are EU Member States meeting their European Council commitments?* European Parliamentary Research Service Stanislas de Finance European Council Oversight Unit, Brussels.
- Ewaida Haytham. (2016), The “European Crisis Without End: The Consequences of European Monetary Integration” *International Journal of Business and Social Research*, Volume: 06, Issue 08.
- <https://www.statista.com/statistics/269684/national-debt-in-eu-countries-in-relation-to-gross-domestic-product-gdp/>
- <http://www.imf.org/external/about.htm>.
- <http://www.worldbank.org/en/about/what-we-do>
- Karakurt B. Akdemir T. (2016), “Küresel Finansal Krizin Devlet Borçlarına Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Bir Değerlendirme”, *Sosyoekonomi*, Vol. 24(29).
- Kavanagh, D. (1995), *Thatcherism And British Politics*, New Edition, Oxford Press.
- Kılıcı, E. N. (2014), “Euro Krizine Alternatif Bir Çözüm; Teminat Olarak Altın”, *Eğitim ve Toplum Dergisi*, Cilt 3 Sayı 7, Bahar.
- Loipersberger, F. (2017), *The Effect of Supranational Banking Supervision on the Financial Sector: Event Study Evidence from Europe*. Münchener Wirtschaftswissenschaftliche Beiträge (VWL) 2017-5. (<http://epub.ub.uni-muenchen.de/34610>).
- Moisescu, E. R. Giurescu, A. (2016), “Sovereign Debt Crisis: From Challenges to Solutions”, *Theoretical and Applied Economics* Volume: XXIII, No. 1(606), Spring

MB Strateji Geliştirme Başkanlığı Temmuz 2011 Ekonomik Veriler.

Oskay, C. (2010), “Türkiye’de Dış Borçlar ve Avrupa Borç Krizinin Olası Yansıması Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bütçe Dünyası Dergisi*, Sayı: 34.

Şanlıoğlu Ö. (2016), “Avrupa Birliği’nin Yapısal Bir Krizi Olarak Euro Krizinin Nedenleri ve Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kırıkkale Üniversitesi SBE Dergisi*, Temmuz / Cilt: 6, Sayı: 2.

Şeren B. (2013). Güler B. Çamlıca, F. *Avrupa Birliğinde Ekonomik ve Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler*.
(http://www.academia.edu/14205979/Avrupa_Birli%C4%9Finde_Ekonomik_ve_Finansal_Kriz_e_Kar%C5%9F%C4%B1_Al%C4%B1nan_%C3%96nlemler)

Ulusoy, A. Karakurt B. Ela M. (2015), “Borç Deflasyonu: Teorinin Gelişimi Ve Avrupa’da Borç Deflasyonuna İlişkin Değerlendirmeler”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 11, Sayı 26.